

miştir. Ya'kübî, Kastilya ismiyle zikrettiği bölgeyi Tûzer, Hâmmme, Takyûs ve Nefta vahalarıyla tanımlar. Bu tanımları İslâm coğrafyacılarının çoğu, özellikle Bekrî ve Yâkût da verir. Bölgenin Bilâdülcerîd (hurma ülkesi) veya kısaca Cerîd adıyla ilk defa VIII. (XIV.) yüzyılın ortalarında İbn Haldûn tarafından anıldığı görülmür. İbn Haldûn Bilâdülcerîd'in sınırlarını, kuzeyde Kafsa ve şotların güneyine kadar uzanan Nefzâve bölgesini kapsayacak kadar genişletirken Vezzân ez-Zeyyâtî bu bölgeye Biskre, Kâbis ve Cerbe adasını da katar. Kastilya adı zamanla unutulmuştur. Nitekim 1517'de Tunus'u ziyaret eden Vezzân ez-Zeyyâtî Kastilya ismini hiç zikretmemiştir.

Nefta Berberîleri'nin oturduğu bu yer Romalılar zamanında bir koloni halinde idi. Bizans hâkimiyetinde iken Tûzer, Nefta ve Hâmmme'ye ulaşan ticaret yolları vardı. Bölge ilk defa 26 (647) yılında Abdullah b. Zübeyr, ikinci defa da 49'da (669) Ukbe b. Nâfi' tarafından fethedildi. Emevîler ve Abbâsîler zamanında Cerîd İfrîkiyye valiliğine bağlıydı. Tunus'ta Ağlebîler Devleti kurulunca (800) Cerîd de onların idaresine girdi. Hâricî-İbâzîler'in Kuzey Afrika'da görülmeye başladığı bu dönemde Cerîd halkı İbâzîliği seçti. Bölgede Levâte, Züvâre ve Miknâs adlı Berberî kabileleriyle Bizanslılar bulunuyordu. Fâtımî dâî'si Ebû Abdullah 298'de (910-11) Kastilya bölgesini kolayca hâkimiyeti altına aldı. X. yüzyılda Cerîd ahalisinin büyük bir kısmı İbâzî mezhebini benimsemişti. Bu dönemde bölgenin yıllık gelirinin 200.000 dinara çıkmış olması, halkın refah seviyesinin yüksek olduğunu göstermektedir.

Halk, bölgeye hâkim olan hânedanların yönetimini ismen tanımakla birlikte muhtariyetini de muhafaza etmeye çalışmış ve Cerîd ailelerin hâkim olduğu meclisler tarafından yönetilmiştir.

Cerîd halkı XI. yüzyılda Zîrîler'e karşı Hammâdîler'in himayesine sığındı, onlar da mahallî meclislere dokunmadılar. 445'te (1053) Cerîd, Fâtımîler'den Abîd b. Ebû'r-Reys idaresindeki Benî Riyâh tarafından tahrip edildi. Muvahhidler 1159-1160'ta bölgeye hâkim olunca mahallî meclislere son verdiler. Bu dönemde göçebe kabilelerden Benî Riyâh bölgeye yerleşmeye başladı. Benî Süleym'e mensup bazı kabileler de önce Cerîd'e, oradan da Bûne'ye göç ettiler. Bölgede Hâricîlik Vehbiyye ve Nekkâriyye adlı iki

grup arasındaki anlaşmazlık yüzünden XII. yüzyıldan itibaren zayıflamaya başladı. Bu sırada Sîdî Ebû Ali en-Neftî ve onun yetiştirdiği sûfîler İslâmiyet'i yaymak için burada yoğun faaliyetlerde bulundular. Benî Gâniye Murâbitlar Devleti'ni yeniden kurmak isteyince Cerîd'i bir üs olarak kullandı. Bölge XIII-XIV. yüzyıllarda ismen Hafsîler'in hâkimiyeti altındaydı. Bununla beraber otorite Benî Yemlûl ve Benî Halef gibi mahallî ailelerin elinde bulunuyordu. Cerîd'deki muhtelif kabileler XIV. yüzyıl boyunca Hafsîler'le mücadele ettiler. Ebû Fâris Abdülazîz el-Hafsî, ayaklanan Tûzer ve Nefta üzerine zaman zaman seferler tertip etti (el-Hulelû's-sündüsiyye, II, 187). XV. yüzyıldaki güçlü Hafsî hükümdarları bölgede tam olarak otorite tesis etmeye muvaffak oldular. Ancak zamanla gevşeyen Hafsî idaresi karşısında bölge kabileleri yeniden müstakil hareket etmeye başladılar.

Cerîd bölgesi 982 (1574) yılında Osmanlı hâkimiyetine girdi. Osmanlılar kısa süre sonra buranın idaresini önce dayılara, ardından da beylerin eline bıraktı. 1677'de Tunus beyi tayin edilen Ali Bey el-Murâdî, Tûzer Kalesi'nde çıkan bir isyanı 1679 yılında bastırdı. Muhammed Bey de Tûzer'de bir mescid yaptırdı. Hüseyin b. Ali ise Nefta'da bir medrese inşa ettirdi (1705). Daha sonraki dönemlerde beyler Akdeniz ülkeleriyle, özellikle de Fransa ile ticarî ilişkiye girdiler. Tunus 1881'den itibaren Fransızlar tarafından işgal edildi. Bu işgal döneminde verimli toprakların halkın elinden alınıp Fransa'dan getirilen göçmenlere verilmesi, geleneksel tarım şeklinin bozulması, uygulamaya konan yeni tarım biçimine yerlilerin ayak uyduramaması, sanayinin köylüleri şehirlere çekmesi ve el sanatlarının yavaş yavaş terkedilmesi sonucunda bölge giderek fakirleşti. Fransız sömürge yönetimi 1956'da son buldu.

Cerîd halkı bugün Mâlikî ve Hanbelî mezhebine mensuptur. Nefta'da Rahmânîyye, Tûzer'de Ticânîyye tarikatının etkileri görülür. Neftalı muhaddislerden Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan (ö. 294/906) meşhur olup kabri Nefta'dadır. 1850 yılında Nefta'da doğan ve 1880-1888 yıllarında burada müftülük yapan Rahmânîyye şeyhi İbn Azzûz Muhammed Mekî (ö. 1916), son devir Tunus âlimleri arasında önemli bir yer iş-

gal eder. Tûzer müftülüğü yapan Bû Bekir b. Sâdık ise (ö. 1907) Ticânî tarikatının şeyhiydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kübî, *Kitâbü'l-büldân*, s. 129; İbn Hurdâzbihi, *el-Mesâlik ve'l-memâlik*, s. 87; İbn Havkal, *Şaretü'l-arz*, s. 62, 66, 67, 69; Makdisî, *Ah-senü't-tekâşim*, s. 30, 56, 217, 220, 243, 246; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 348; Ebû'l-Fidâ, *Ta'vîmü'l-büldân* (trc. Abdülmuhammed Âyetî), Tahran 1970, s. 195; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 192-197, 244, 248, 320, 344, 350-351; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, XIII, 87; Himyerî, *er-Ravzu'l-mî'târ*, s. 144, 450, 480, 578; *el-Hulelû's-sündüsiyye*, Beyrut 1945, I, 374-380, 404-420; II, 187; Vezzân ez-Zeyyâtî, *Vaşfü İfrîkiyye*, I, 29, 32, 66; II, 142; Augustin Bernard, "Afrique Septentrionale et occidentale", *Géographie Universelle*, Paris 1937-39, XI, 30, 91, 246, 257, 340; Ali Yahyâ Muammer, *el-İbâziyye ft mevki'bî't-târîh*, Beyrut 1385/1966, III, 47, bk. İndeks; A. H. Green, *The Tunisian Ulama 1873-1915*, Leiden 1978, s. 60, 175, 305, 306; Muhammed el-Urûsî el-Medenî, *es-Saltanatü'l-Hafşîyye*, Beyrut 1406/1986, s. 355, 359, bk. İndeks; K. J. Perkins, *Tunisia*, Beckenham 1986, s. 36, 40, 41, ayrıca bk. İndeks; G. Yver, "Bilâdülcerîd", *İA*, II, 609-610; a.mlf., "Kastilya", a.e., VI, 403-404; J. Despois, "Djarid", *El²* (İng.), II, 462-464; M. Talbi, "Kastilya", a.e., IV, 739-741.

RECEP USLU

CERİDE

(جریده)

II. Meşrutîyet döneminde 1908-1909 yıllarında

İstanbul'da yayımlanan
haftalık siyasî ve edebî mecmua.

20 Ramazan 1326 — 1 Şâban 1327 (15 Ekim 1908 — 18 Ağustos 1909) tarihleri arasında birinci yıl otuz sekiz, ikinci yıl kırk sekiz olmak üzere toplam seksen altı sayı yayımlanan mecmua, Abdülhak Şinasi Hisar'ın babası Mahmud Celâled-din Bey tarafından çıkarılmıştır. *Cerîde*, II. Meşrutîyet'in ilânı ile ortaya çıkan hürriyet havası içinde peş peşe neşredilen mecmualardan biridir. Bu devir gazete ve dergilerinin hemen hemen hepsi gibi *Cerîde* de başlığının etrafını, yukarıda "hürriyet", sağda "adalet", solda "müsâvat" kelimeleriyle çerçevelemiştir.

Mecmua, ilk sayının birinci sayfasında "Mukarrer Meslek" başlıklı makalede takip edeceği yolu şu şekilde açıklamaktadır: "Hürriyet, müsâvat, adalet dairesinde menâfi-i mülk ü millete hizmet etmek, şahsiyattan âzâde kalmak, matbuatla tevaggul etmeyen ekâbir ve meşâhiri hayırlı neşriyata alıştırarak, Os-

manlı gazetelerinin münderecâtından fikrimizde de pek fâideli kısmını ber-vech-i ihtisâr tekrar etmek, ecnebi matbuatından ve bazı memâlik gazetelerinden Osmanlılar aleyhine neşriyyât-ı muzır ve müşevvişe vukuu görülür veya haber verilir ise ilel ve esbâbı hakkıyla anlayıp izzâh mâ fi'z-zamîre çabalamak olacaktır."

Gazetenin sahibi ve baş muharriri Mahmud Celâleddin Bey Nâmık Kemal'in yakın dostlarından. II. Abdülhamid devrinde Jön Türk olarak faaliyet göstermiş, takibata uğramış ve yazı yayımlaması yasaklanmıştır. Kendisini, ilk çıkardığı dergi olan aylık *Hazîne-i Evrâk*'la (1297-1298r./1881-1882) tanıtmıştır. Daha sonra kadınlara mahsus aylık *İnsâniyet* (1329h./1327r./1911) adlı mecmuayı sadece iki sayı çıkarılmış, Abdülkadir Kâmi Bey'in on dokuz sayı yayımladığı haftalık *Fen* dergisinin (1329h./1327r./1911) yazı heyetinde de bulunmuştur.

Ceride'nin yazı işleri müdürlüğünü Hasan Bedri Paşa (İşkodra askerî valisi) yapmıştır. Yazı kadrosunda Abdülhak Hâmid, Ali Ekrem (Bölâyır), Nigâr Hanım,

Nasûhî Bey (şair), Rızâ Han Dâniş (şair), Recâizâde Ekrem, Sâmi paşazâde Sezâi, Abdurrahman Âdil, Abdullah Bey (Ayдын mebusu), Hasan Bey (Basra valisi), Faik Rüşdî, Şair Eşref ve Sâmi h Bey gibi devrin tanınmış yazarları toplanmıştı. Mecmuada Mahmud Celâleddin Bey'in imzalı ve "M. C." rumuzlu makaleleri, Hasan Bedri Paşa'nın "H. B." rumuzlu askerliğe dair ve ilk Türk elektrik mühendisi Mehmed Refik Bey'in fenne dair yazıları, devrin iç ve dış meseleleriyle ilgili Ali Nihad Bey'in "Sakınalım" başlığı altındaki ikaz makaleleri değerli yazılardır. Said Paşa'nın (sadrazam) "Gazeteci Lisanı" adlı eseri de yine burada tefrika edilmiştir (11-45. sayılar). Mecmuada yayımlanan ve belge mahiyetinde olan, Hüseyin Hüsnü Paşa imzalı "Hareket Ordusu Beyannâmesi" (sy. 3) ve "II. Meşrutiyet'in Matbuat Kanunu" da (sy. 46) önemli yazılardandır.

Ceride'nin idarehanesi, İstanbul'da bugünkü Ebüssuud caddesinin Ankara caddesi girişinde, sağ sırada Asaduryan Matbaası'nın üstünde idi. Mecmua yayın hayatı boyunca başlangıçta çizdiği yoldan hiçbir şekilde ayrılmamıştır.

Ceride adını taşıyan diğer bir yayın organı da Pehlivanzâde Ahmed Fâik Bey tarafından 1890-1891 yıllarında Edirne'de yayımlanmıştır. Aynı adı taşımasından dolayı bazan birbirine karıştırılan bu iki yayın organından ikincisi, iki yıla yakın bir süre içinde haftada iki gün (pazartesi ve perşembe) olmak üzere 266 sayı yayımlanan mahallî bir gazetedir. Tam bir koleksiyonu Edirne Selimiye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 2658).

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Duman, *Katalog*, s. 55, 56; Necmettin Türinay, *Abdülhak Şinasi Hisar*, Ankara 1988, s. 22-24, 28-37; Adnan Önelçin, *Trakya Basını*, İstanbul 1972, s. 16.

ZİYAD EBÜZZİYA

CERÎDE-i ADLİYYE

(جريدة عدلية)

Osmanlı Devleti

**Adliye Nezâreti tarafından çıkarılan
ve Cumhuriyet döneminde
Adalet Bakanlığı'na değişik adlarla
yayımı sürdürülen dergi.**

Adliye Nezâreti tarafından haftalık olarak çıkarılan *Ceride-i Mehâkim-i Adliyye* (bk. CERİDE-i MEHÂKİM), II. Meşrutîyet'in ilânınınından sonra yerini yine İstanbul'da on beş günde bir çıkmaya başlayan *Ceride-i Adliyye*'ye bırakmıştır. Başlangıçta otuz iki sayfa olarak yayımlanan derginin ilk sayısı 5 Kânunuevvel 1325 (18 Aralık 1909) tarihinde çıkmış, daha sonra sayfa adedi altmış dörde yükselmiştir. *Ceride-i Adliyye*'nin ilk sayısının bazı nüshaları üzerinde 1 Kânunuevvel 1325 tarihi vardır. Bazı kaynaklarda da derginin ilk sayısının tarihi olarak bu tarih verilmektedir (bk. Yılmaz-Çağlar, s. 3). Ancak doğru tarihin 5 Kânunuevvel tarihi olduğu sanılmaktadır. Zira her iki nüsha üzerinde de cumartesi günü yazılıdır. Bu gün ise 5 Kânunuevvel 1325'e denk düşmektedir. Ayrıca ikinci sayının üzerindeki 19 Kânunuevvel 1325 tarihi de *Ceride-i Adliyye*'nin on beş günde bir yayımlandığı göz önüne alınırsa bu kanaati kuvvetlendirmektedir. *Ceride-i Adliyye*'nin sayfa numaraları baştan 149. sayıya kadar müteselsil olarak devam etmiş, bu sayıda tekrar birden başlamıştır. Derginin Adliye Nezâreti tarafından yayımlanan son nüshası, Mondros Mütarekesi'nin ardından çıkarılan 177, 178, 179. sayıların ortak nüshasıdır (Aralık 1918 - Ocak-Şubat 1919). Daha sonra *Ceride-i Adliyye* bu defa Ankara'da Kânunuevvel 1338'de (Aralık 1922) Adliye

Edirne'de
yayımlanan
Cerîde'nin
28 Zilhicce 1307
tarihli
ilk sayısının
kapağı